

Balázs Lajos

**HOGYAN HAL MEG A CSÍKSZENTDOMOKOSI PARASZTEMBER:
KIBÉKÜLÉS ISTENNEL**

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány önálló fejezete egy teljesebb vizsgálódásnak, mely a paraszti társadalom halál-előtti kultúrkörét tárja fel egy hagyományőrző, katolikus vallású, székelymagyar közösségben. Arról a néplélektani folyamatról van szó, amely a halálra való, többnyire rejtett ráhangolódással kezdődik és azzal az állapottal ér véget, amikor a végórában a testcentrikus törődés lélekcentrikussá válik. Ebben az esetben a kettő közötti átmeneti állapotot megrendítő megnyilvánulásait elemzi a szerző: a halál előtti paraszti lelkiismeret visszatekintő, a leélt életével szembesülő és Isten ítélő széke elé készülő ember vívódását, amelynek végkifejlete a gyónás: az Istennel való kibékülés záloga.

A gyónás, noha látszatra egyéni ügy, megtörténe vagy elmaradása családi, illetve közösségi eseménnyé terebélyesedik, mivel többen is számon tartják. Ennél fogva mindaz, ami körülötte történik, az egyéni és közösségi lélek gazdagságának, bonyolultságának, de egyben a domokosi paraszttársadalom világszemléletének is tükré.

Az elmúlás ebből az időszakból származó megrázó néprajzi példái arról szólnak, hogy mi megy végbe a paraszti elmében és lélekben, szűkebb és tágabb környezetében addig a pillanatig, amíg a pap a haldokló házához érkezik és közvetíti a haldokló megbékülési szándékát az Isten felé.

ABSTRACT

The study is an independent chapter of a major research, which aims at disclosing the peasant society's cultural aspects of pre-death state, in a traditional Székely-Hungarian catholic community. The central issue in the study is a process of folk-psychology that starts with a hidden preparation and ends in a state in which body-centric care becomes soul-centric. The author analyses some jarring manifestations of such a transition: the retrospective conscience of a peasant, the inner struggles of a man who is preparing for his arrival before God's court. The process ends in a confession: reconciliation with God.

Although it is seemingly a very individual issue, confession becomes a family or community event, whether it takes place or not, as several members of the community expect it. Thus, anything happening around a dying person is not only a reflection of the richness and complexity of the individual and community soul, but also of the worldview of the peasant community of Csíkszentdomokos.

The jarring ethnographical examples of this period of passing show what happens in the peasant's mind and soul his closer and wider environment, up to the moment when the priest arrives at the house of the dying person and conveys his intention for reconciliation to God.

A halálra, elmúlásra való felkészülés különböző szakaszait figyelhettem, tanulmányozhattam Csíkszentdomokoson.

Szentdomokos népéről Szabó Dezső a század elején „rendkívülien erős és mély katolicizmusukat” is feljegyezte. (Szabó, 1982: 618-620.), Dr. Barányi Mária pedig azt írja, hogy „Csíkszentdomokos mindmáig Erdély egyik legnépesebb, legkatolikusabb székely faluja nyolcezer lakossal” (Barányi, 1990: 11-12.).

Amikor a domokosi parasztember halálának/meghalásának újabb vetületét vizsgálom, fontosnak tartom felvillantani azt a szellemi, érzelmi, morális hátteret, ami átszövi a faluközösség hétköznapijait, ünnepeit, végül is teljes gazdasági-társadalmi-kulturális életét. Ez a háttér szabályozza és értelmezi a halálhoz való viszonyunkat is, a halál előtti idő minőségét, a cselekvések tartalmát, irányultságát.

A halál előtti időszak a parasztember lelki világában sajátos folyamatokat indít el, melyből, meglátásom szerint, a kétirányú kibékülés/megbékülés kerül a család és a faluközösség figyelmének fókuszába. Ennek a magyarázata pedig az, hogy a paraszttársadalomban, Szentdomokoson ezt különös jelenségként tapasztaltam, az egyén és a közösség természetes, amúgy feltűnést nem keltő, mindennapi viszonya az átmenetek idején - születés, házasság, halál - előtérbe kerül, központi problémává válik.

A domokosi parasztember halála előtt kibékül haragosaival és Istennel. E kétféle kibékülés közül ez utóbbiról írok, noha az előbbi sem egyszerű gesztus, formális teljesítése egy szintén keresztényi kötelességnek, mellyel számol/számolni kényszerül a leélt életével szembekerülő, még öntudatán lévő haldokló ember. Ha csupán az elmúlás eme kettős kibékülési szándékát és megvalósulásuk lelki erővonalait veszem számba, akkor is elmondhatom, hogy a domokosi parasztember lelki világa legalább annyira gazdag és bonyolult, mint más társadalmi rétegeké, más emberi közösségeké. Az Istennel való kibékülés külön példázza, hogy a földi életből kifele tartó, a túlvilági léthez - világszemlélete szerint - időben és „térben” egyre közeledő parasztember lelki világa mennyire nem egysíkú és egyszerű, mint azt sokan vélik és gondolják.

A domokosi ember számára az Istennel való kibékülés szándékának és kommunikációs megvalósulásának esélyét, lehetőségét a katolikus gyónás rítusa nyújtja. Bármeddig is tartson, a gyónás egy rendkívüli idő, esemény és momentum: a haláltusa, de a csendes elmúlás lelki-szemleli telítődésének kritikus pontja ez. Adatközlőim „lelki kötelesség”-nek mondják a gyónást, mely az „Istennel való kibékülés” igényéből/kötelességéből/óhajából fakad. Látszatra intim, személyes ügy, de megtörténése a család, a domokosi faluközösség számára is fontos, ezért számon tartják. Közösségi fontosságát igazából azok az esetek jelzik, amikor a gyónás valakinél elmarad. Hagyományosan válságos eset az ilyen, mert feszültséget teremt a haldoklóban, közvetlen környezetében egyaránt.

A gyónás legtöbbször ki nem mondottan, de a halál árnyékának előrevetülése, a leélt étellel való szembesülés képzetével társul. Mindez a haldokló környezetét tapintatra, óvatosságra, körültekintésre kényszeríti. A gyónás megtörténtét a katolikus hit- és életelvek szerint, nagyon kis kivétellel, mind a két fél akarja, de kezdeményezésében mindkettőnél, kiváltképpen a haldoklónál tapasztalni a szorongást, a lappangó halogatás szándékát, amely, úgy gondolom, a bujkáló halálfélelem jelzése, habár a témába vágó szakmunkák arról írnak, hogy a parasztember nem fél a haláltól, ellenkezőleg, derűvel, nyugalommal fogadja. (Az állítás nem egészen igaztalan, de nem is ennyire egyértelmű.) Különösen feszültté válik a helyzet a gyónás körül, ha a haldokló belső ellenállása tartós és le kell győzni: rábeszéléssel, taktikázással. A közösségen, az adott kultúrkörön és szellemiségen kívül álló számára naivnak tűnő és talán mosolyt keltő próbálkozások épp a gyónás fontosságát, erkölcsi és lelki súlyát emelik ki, amire mind az elhunytak, mint a hátramaradottak nagy szüksége van: egyrészt az egyéni lelki béke mint valós pszichikai szükséglet, másrészt az elhunyt pozitív közösségi megítélése elnyeréséért. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a gyónás elmulasztásának erkölcsi súlyát elsősorban a hátramaradottak viselik. A közvélemény látenszen és diszkrétan

ellenőrzés alatt tart minden ilyen esetet, és mindig lereagálja, a pap felé is (!), ha a vétséggel összeegyeztethetetlen utólagos viselkedést, eljárást, bánásmódot észlel (pl. ha a pap nem szankcionálja azt, ha kivételt tesz valakivel).

A megrázó néprajzi élethelyzetek szigorú válogatásával próbálom érzékeltetni az Istennel való kibékülés - a meghalás velejárója - lelki dimenzióit, sok-sok rezzenését, változatát Csíkszentdomokoson. Noha mindegyik külön-külön is elemezhető, elmélyíthető, általuk mintegy koncentrikus körrendszerben teljesedik ki az elmúlás sajátos szentdomokosi kultúrképének másik vonulata. Adatközlőim vallomásai három lelkiállapot között húznak ki kronologikus mentőhálót:

1. A kibékülés szándéka, mely igen gyakran ellentétes érzelmek között vibrál: az igen-nem, igen de még ráér, vonz és taszít erővonalai alakul.

2. A gyónás megvalósulásának izgalma, feszültsége, módja.

3. A gyónás utáni katarzisz állapot, mely a megbékélés csendjében, nyugalomban realizálódik.

Úgy gondolom, ez utóbbiban következik be az a pszichológiai tudatállapot, melyet Hampe így fogalmazott meg: „A halál elválás és az elválás halál... A válás nemcsak egy másikat választ el tőlem. Ez engem magamtól választ el” (Hampe, 1993. 33.). A gyónás utáni katartikus állapotról szóló vallomások, melyeket mélyen és megmagyarázhatatlan empátiával élek át, bennem valami vákuum-képzetet keltenek, melyben az ember egyik énje, a megbékélt, elválk a másiktól, az eddigtől, a vétkestől, a gyarlótól, a nyugtalanától. Úgy gondolom, itt és most történik a lélek legnehezebb munkája, amikor a még gondolkodó embert ráhangolja a meghalásra, elfogadtatja azt az értelemmel, és ettől fogva élettani pusztulását mintha már kívülről figyelné/követné. Azt, hogy a spirituális én hogyan válk el a testi én-től.

Mikor szokás papot hívni a haldoklóhoz? Mi szerint ítélik meg az erre alkalmas időt? Ki kéri, ki kezdeményezi?

„Amikor látszik, hogy ő má olyan súlyos beteg, akkor má hívják. Aztán vannak olyan betegek, azt nagyon kéri az esperes úr, hogy mikor viszik a kórházba, legelsőnek a papot híjják el, hogy gyónjon s áldozjon meg, met vagy tud visszajőni vagy nem. De itt van az én férjem: mióta beteg, minden hónap első péntekin jó a pap, meggyónik s megáldozik.”

„Amikot má lehet látni, hogy úgy le van gyengülve, hogy minnyá nem sok van hátra: esetleg egy fél nap, vaj egy nap, 2-3 óra, de má közeledik a halál. Akkor a pap meggyóntassa, s feladja az utosó kenetet, s aztán akkor várja a halált. Azt a hozzátartozók hívják. A haldoklónak erre má nincs gondja. Van azonban olyan, melyik azt mondja: »Szeretnék meggyónni.« S akkor gyorsan a család szalad, szólnak a papnak.”

„Van eset, hogy a haldokló is kéri. Kivánja, hogy na »Hozzatok papot.« S máskor a család, hogyne, eljött az idő, hogy például itt van húsvét, s meg kéne gyónjál. Ha fenn vónál, s egészséges vónál, akkor es meggyónnál. S akkor, »Na, hát híjjátók el.«”

„A beteget előbb meg kell győzni, ha nem olyan, hogy templomba járó. Hogy ne, nem azért, hogy meg kell halni, hanem a betegség könnyebbülésére. Például az én uramnak megmondtam, meg kéne gyónjál, te Áron. S azt mondta, »Még ráré.« Még nem hal meg. S mondtam, nem azért te Áron, de az Istennel ki kell békülni. S nem akart arra hajolni, met hát ő még nem olyan beteg. Nem baj, de nem tudsz menni a lábodon, látod-e. S meg kell gyónjál! Látod-e, én napiasan (ti. naponta), ha tehetem, megáldozok, keresem, hogy bünt ne kövessék el. Te es ezeken az úton kellene járd. Met eccer csak meg kell halni... S akkor eccer azt mondta, hogy nem bánja. S én elmentem, s a papnak jelentettem, s hazajöttem, s mondom, te, jó a papbácsi. »A miért?« S mondom, me valakitől meghalotta, hogy beteg vagy, s tudod jól, el szokott jőni, hogymeglátogasson. S hát má jó es bé a kapun. Én kimentem, szóltam a

szomszédoknak, bėjöttek s kint letérdeltünk, s mikor megáldoztatta, bémentünk, s a pappal együtt imádkoztunk.”

„A haldokló is kérheti a papot. »Én rosszul érzem magamot, s híjjátok a papot.« S jó es szivesen. A baj akkor van, hogyha nem híjják s a beteg meghal, s nem gyontassák meg előbb. Azért a pap megszólítsa a családot. Avval védekeznek, hogy hát nem gondolták, hogy meghal. De a pap szót teszen, met szentség nélkül múltott ki a világból.”

„A beteghez a szomszédok is bėjárnak s mondják, hogy papot kell ide hívni, me nem jól lássák.”

„A papot a hozzátartozók hívják vagy egy szomszéd. Itt, alol, éppen úgy jártunk egy asszonnyal, hogy rosszul lett erőst. S jaj Istenem, s jaj Istenem! Hal meg! S mondom hamar, ne egyebért jajgassatok!, gyorsan mennyetek papért!, me ebbe helybe vége. Elfutottak, s jött es a pap gyorsan, biciklivel. Meggyontatta s jobban lett. Még él.”

„Mikor a haldokló még tud beszélni, s magánál van. Van még gondolkozási tehetsége. Hogy meg tudja mondani, amit életibe esetleg rosszul csinált, vagy káromkodott, vagy elvett mástól. Na akkor híjjátok a papot. S akkor kell híni!”

„Amig még tud beszélni. Van eset rea, hogy a haldokló maga akarja. Ő maga kívánja a papot. Aszongya: »Úgy érzem, le vagyok gyengülve, hívjátok el a papot, hogy végezzem el a kötelességemet.« Lelkileg nekünk ez kötelességünk! Keresztényeknek. A saját lelkiről, hogy lerakja a bűneit, ha érzi, hogy bűnös. Hogy az Istennel kibéküljön. Met ugye azt mondjuk, hogy teljes szivemből szánom és bánom minden bűnömet.”

„Amikor az ember elbetegedik, s lássuk, hogy csak beteg, csak beteg, akkor má bármikor el lehet hívni, met nem tudjuk, mikor következik bé a halál. S a beteget el kell látni a betegek szentségivel, s imádkozni kell mellette. Az arra való, hogy attól meg is gyógyulhat a beteg. Testi-lelki gyógyítás. Utossó kenetnek mondjuk mü, de most úgy mondják, hogy a betegek szentsége.”

„Mondom édesanyámnak, haragszik-e, hogy papot híttam? »Jaj nem fiam, érzem, hogy könnyebben vagyok. Hála Istennek, hogy ezt még el tudtam végezni.« - ezt mondta. Pedig templomba járó s imádkozó asszony volt. De méges kívánta. Jó nyelvén volt (ti. tudott beszélni), elvégezte rendesen a gyónást. Nem kellett a pap segítsen neki. Rea másfél napra meg es halt.”

„Az én uramnak az öccse egy éve halt meg (1991-ben), az azt mondta, »Híjjátok papot - aszmás volt! -, met egy nap csak meghalok, s nem szeretném, ha gyónás nélkül halnék meg!« Met különbséget tesznek a papok: aki meggyónt, annak a testit béviszik a templomba. S aki nem, azt egyenesen viszik ki a temetőbe, s utána van a mise érte. Kicsi részvétellel.”

Hogyan készítik fel a haldoklót a gyónásra? Hogyan veszik rá, ha esetleg rég nem gyónt?

„Szóval, a beteget előbb meg kell kérdezni. Me van olyan, hogy nem gyónik éveken keresztül. S azt először meg kell győzni. Met az ugye nem állja a helyit, hogy a papot csak úgy odahíjják. Met olyan es vót. Kell kezdeni szépen, hogy ez nem azt jelenti, hogy meghalsz, hogy várjuk a halálotod. Meglátod, hogy könnyebben leszel.”

„Amikor öcsém jött, hogy menjünk, met édesapám rosszul van, az első az volt, hogy megkérdezzem tőle, Édesapám, meggyónik-e? »Nem bánom fiam, híjjad a papot!« - egyből azt válaszolta. Mire jött a kórházba, s nem is lett vóna több idő meggyónni. Még örvendtünk, s ő is örvendett, hogy meggyónt. Megnyugodott.”

„Én saját magamot mondom, met az én emberem, boldoguljon, nem volt olyan misérejáró. Zenével foglalkozott, aztán biza nem járt erősen a templomba. S akkor lebetegedett negyvenhétbe. Én nem mertem azt mondani neki, hogy gyónjék meg, pedig láttam, hogy erőst beteg; szerencsére a káplánt az úton megláttam, s mondom neki, jőjön el

nálunk egy kicsit beszélgetni: az én emberem olyan beteg, legyen szives, beszélgessen el egy kicsit vele. Én nem merem mondani neki, hogy meg kellene gyónni. Rég nem gyónt. El is jött. Bé a beteghez. Olyan jól elbeszélgettek, hogy mikor ment el azt mondta: »Na, reggel jövök gyóntatni.« S hát nem jött hamar (ti. korán, a reggeli órákban). Eccer azt mondja, boldoguljon, az én emberem: »Hallod-e! Azt mondta a tisztelendő úr, jó gyóntatni, s nem jó. Kellene szóljatok neki, jöjjön!« Nahát így van. Akkor má izgatta, hogy meg kellene gyónni... Másnap reggel má nem győzte várni a papot. S ha én mondtam volna, akkor azt mondta volna, hogy várom, hogy haljon meg, s azért akarom meggyóntatni. S meggyóntatta a tisztelendő úr, s avval úgy megnyugodott, hogy meg es gyógyult. Hála Istennek. Rengeteget dolgozott még ezen a házon.”

„Itt alol minnyá, a negyedik házba, Pista bácsi, ejjsze utoljára legénykorába gyónt. De ilyen még sok van... Pedig nálunk igen vallásos mindenki. Ez a Pista bácsi nem törődött senkivel, semmivel. De azért, amikor odajutott, bémentem s mondtam: István bácsi, hogy érzi magát? S azt mondta, »Tudod-e, mit mondok neked? A pappal s Jézussal ki kéne béküljek!« Épp így. »Jézussal ki kéne béküljek!« S mondom, jobban es járna, s meglássa, jobban lesz. »Hát azért mondom neked - aszmondja -, hogy te akkor menj el, s hídd el.« Én el es menyek, Pista bácsi, jó szívvel, s gyónják meg... Hány esztendeje, hogy maga gyónt? S aszmondja, »Te, nem tudom. Van ejjsze húsz-huszonöt.« Na, éppe azért. Meglássa, hogy jobban lesz. Sose felejttem el ezt az esetet.”

Mi történik, ha valaki ellenzi a gyónást? Ha a haldokló nem akar meggyónni? És mit kell a gyónáshoz előkészíteni?

„Volt olyan, hogy nem akarta a papot, de a család meggyőzi, hogy a papot híjuk ide. A beteg mondja, hogy »Hagyjatok békit, s ide ne...« De a család csak meggyőzi. Úgyhogy elébb-utóbb csak elfogadja.”

„Itt vót egy kommonista..., soha még a templomba se járt, s a papot es gyűlölte, meg es akarta verni; ha ment a pap házszenteléskor, nem engedte bé. De amikor eljött az ideje, hogy meg kellett haljon, akkor hívatta. Mondta, hogy »Ide kéne hívni a papot, hogy gyónjak meg!« Aztán minden bünjít elmondta, hogy miket végzett a nép között, s mit csinált... S aztán ment túlfelé...”

„Volt olyan es. Nem es merem elmondani. Nehogy baj legyen ebből. Volt a szomszédunkban egy ember. Párttag volt. Soha templomba nem ment, ahogy megnősült. A gyermekeit nem engedte hittanra, misére. Az anyósa rendezte titokban a képét (ti. az egyházi adót). De amikor odakerült, erpsen szenvedett. Amikor haldoklott, kérdeztem, te komám, nem kívánnád, hogy idehíjuk a papbácsit? »Menj el, az ördögöt?« - ezt mondta... »Nem kívánom!« - ezt válaszolta nyersen. Na jó, mondtam. Akkor jött az ánya, hogy még betegebb lett. Ujra kérdeztem, Komám, még nem tértél sohasem arra, hogy meggyónjál? »Jaj, aszongya, te, rea kell vegyem magamot, hogy meggyónjak?« Hát ideje - mondom. Hallgatott, pillogatott egy darabig, mi néztük a száját, merre dönt... S eccer azt mondja az ányának: »Na, menjen ányó, híjja ide a papot.« Na, elkészítettük hamar, örvendtünk, hogy reavette magát. Ugye, kell oda egy törölköző, egy pohárba egy kicsi gyertya, egy kanál, egy csepp víz, s egy darabka kenyér. S őt tisztába kell tenni. Na, megjő a pap. Kimentünk a házból. Hogy mit mondott, mit nem, nem tudom, me kárinkodós volt erősen, baja s bünke elég volt!... A papbácsi elment, s aszondja nekem: »Ülj le komasszony.« S mondom, miért? Néz reám, s aszondja, »Jól látlak-e? Te vagy-e komasszony?« Mondom, hát komám, te nem látsz? »Nézd meg, ebbe a helybe nem kezdtem látni. Nem tudom, mi van velem, de az erőm is hagy el.« Mondom, ejjsze csak felizgattad magadot. Ülünk ott, s egyszer hanyot vágja magát. Aztán elékandarodott, s akkor fel a karjával, s azt mondja: »Istenem, Istenem..., ne hagyj el!« S akkor így leereszkedett,

visszavágta magát. S mondom az ángyának, nézd meg te, kapaszkodik a Jóistenhez... Legyen párttag az ember, de azért csinálja meg hite szerint a magáét. Mű így szoktuk mondani. Met az utolsó pillanatba csak kapaszkodik az Istenhez.”

„Egy másik úgy járt, az es párttag volt, hogy egyáltalán nem engedte magához közel a papot, s mikor érezte, hogy nem lát, akkor azt mondta: »Tera fiam, menj hívjad a papot!« Jött a pap, de má csak annyit tudott mondani: »Nem haragszok senkire, ki akarok békülni az...« Tovább nem tudta mondani. S így halt meg es. De utoljára es csak hívta a papot.”

„Van olyan, hogy ellenzi a gyónást, de aztán mégis belényugszik. Itt tudom Jánosról, ne, amikor nénm kérdezte, nem gondolod-e, hogy meg szeretnél gyónni? S azt mondta: »Most még nem!« De eljött az idő egyszer. Gynegült. Éjfél után egy óra volt, le volt a család pihene, mikor kijelentette: »Anna! Most nem bánom, ha elhíjjátok a papot.« Előre, ugye, ellenezte, s aztán saját maga rátért arra, éjfél után (!), hogy nem bánja. Azt jelenti, hogy ő is megérezte a halálát. Mind halogatta a papot. Fordítva nem szokás. A család nem halogassa. Csak örvend az ember, ha tudja, hogy a beteg elvégezte a gyónást. A családtagoknak is megnyugvás, mikor má kéri a beteg a papot...”

„Há ott van Márton Dani. Hiába, hogy a bátyja püspök volt, de Dani bá nem szeretett imádkozni. S akkor, amikor láttuk, hogy haldokló félben van, kimentem a kicsi paphoz, s mondom neki, tisztelendő úr, jöjjön bé, s valahogy vegye rea, hogy gyónják meg. S azt mondja: »De hogy?« S mondom, úgy, hogy hojzon bé egy negyedes pálinkát, s egy kicsit beszélgessen el vele, de ne mondja, hogyhát gyóntatni jött, met akkor biztos, hogy nem fog meggyónni. Szóval, az ilyent így kell megközelíteni. Aztán béhozta a pálinkát, beszélgetek, s Dani bá meggyónt.”

„Az én uramot pálinkával tudtam reavenni a gyónásra. Csak a papot odahívtam beszélgetni, s a többit reok bíztam. S ha amikor elment a tisztelendő úr, azt mondja: »Na, hónap reggel jövök gyóntatni!« S mondom, Atyám, hálád legyen!”

„Van olyan, hogy az Istennel nem akar kibékülni. Olyan is volt, hogy a papot elküldte. Bünös paraszt ember volt. Pedig nem volt komonista.”

„Tudok olyant, hogy a haldoklónak a felesége elment a paphoz, s mondta, hogy menjen oda, de ne mondja meg, hogy ő mondta, me hanem baj lesz, met közel se lehetett menni héza a gyónással.”

Milyen a haldokló lelkiállapota a gyónás előtt? Hogyan viselkedik a gyónás után?

„Gyónás után - elcsendesedik. Rendesen. Azelőtt olyan izgatott. Mintha magán kijjel vóna. Nem érzi jól magát. S aztán, mikor a gyónás megtörténik, akkor lecsendesedik, úgy elnémul. Olyan es van, meggyóntassák, s nem él még egy félórát sem.”

„Ő most olyan gondba van s olyan bánatba, hogy ő mit is mondjon. Met ugye az ember sokat lépik ballépést, csinál ilyent-olyant. S aztán pláne a férfiak kárinkodnak es... Gondolkozik az ember. Meg van lepődve. Dehát a pap olyan szépesn beszélget az emberrel. A gyónás után úgy belé van nyugudva mindenbe, nem izgassa magát. Addig izgatott: hogy él-e még..., de aztán lecsendesedik. Csendben van. Volt eset, hogy a gyónás előtt erőst háborgott. Ennek az Árpi bácsinak az édesanyja lett olyan türelmetlen. Kilencvenkilenc éves volt, nem volt ágybafekvő beteg, s egyszer azt mondja: »Jaj, komámasszony, el kéne menjen s híjja a papot.« De olyan izgatott volt. S elhíttuk, s nem volt annak másfél órája, meg volt halva.”

„Készülődik úgy magába, ahogy tud. Ahogyan van neki a gondolkozási tehetsége, aszerint. Van, aki meg tud gyónni rendesen, van, aki egy-két szót tud mondani, többet nem. Izgatott. Egyik-egyik várja. S a másik edig nem. Ne jöjjön a pap! Lehet neki olyan letett büne, hogy attól fél. Rejtett búja-bánata van az olyannak. De úgy általában rákészülni a haldokló, hogy na, várom a papot.”

„Ő készül magába, ha öntudatos. Vívódik magába, amíg megnyugszik. Itt Kurkóné is, mikor elvégezte, azt mondta: »Na, komámasszony, hál' Istennek elvégeztem a gyónásomat!« Várja az ember, mikor rászánja magát. Akkor várja. Alig várja, hogy má túlessen rajta.»

„Mondja, hogy Istennel meg akar békülni, megbánja a bűneit. Így láttam a férjemnél: látta már, hogy ebből a világból ki kell menni, s akkor kívánja, hogy Istennel kibéküljön... Nyugtalan. Az uramnak, mikor mondtam, hogy jó a papbácsi, hogy meglátogassa, me nem akartam eccerre tudatni vele, hogy jó gyóntatni, hogy ne lepődjön olyan nagyon meg, s erre es nyugtalan lett. Gyónás után megnyugodott. Azt mondta: »Istenem..., megbékéltem.«”

„Vannak, akik megnyugszanak: a halál má közel van. De vannak, akik félnek, hogyha az utolsó kenetet feladja a pap. Hogy akkor má hal meg!? Ezét nem is adják fel minden meggyónó betegnek... A fontos az, hogy gyónjon meg. Az utolsó kenetet akkor is feladhassák, ha má eszméletlen. Az utolsó kenet...: félelem a haláltól. Aki nem áll úgy, fél tőle. A másik pedig mindenre fel van készülve...”

„A gyónás előtt izgassa magát, a gyónás után megnyugszik. Észreveszi az ember, hogy olyan megnyugodt a lelke. Bárki, akármilyen hirtelen legyen, tessék élhinni, tanár úr, a betegségbe magához tér, Istenhez tér. S várja az Úrjézust. Eszibe jutnak a bűnei, az elmúlt napok. Eszibe jutnak azok a..., az életbe mennyi s mennyi van... S azokért izgassa ő magát. Hogyha mégis az Úrjézussal kibékülhetne..., s kibékül a gyónás által. Akkor megnyugszik. Tudja, ha meghal es, meg van tisztulva a bűneitől.”

„Általában izgatottan viselkedik. Nézi az órát, s magát izgatja, hogy jó-e a pap. Ő le kell számoljon a papnak a bűneiről. Tehát várja is nem is. Jó volna jőjjön, hogy szabaduljon, de fél is. A legjobban azok izgatottak, akik nem szoktak misére járni, s nem szokták a vallásukat gyakorolni. Izgatottak. A gyónás után megnyugosznak, legtöbbször elalusznek.”

„A gyónás után a beteg megcsendesedik. Vallásba vagyunk, ugye, s ejisze, hogy az Úrjézust magához vette, hát megkönnyebbült. Ez lehet a magyarázata...”

*

*

*

A „Hogyan hal meg a csíkszentdomokosi parasztember?” kérdéskör egy sajátos vetületét követtem. Az idézett élethelyzetek két vonatkozásban rokoníthatók: az elmúlás otthoni, családi környezetben, az egymásra figyelés és egymással törődés légkörében történik, és mindez nagyon tudatosan, az emberi gondolkodásba és lelkivilágba mélyen beivódott és működő halálkultúra rendszerében. Ami nem jelenti azt, hogy a halál sima lefolyású jelenség a domokosi paraszti közösségben. Úgy gondolom, hogy a vallomásokból kisejtlő halállal való alku, mely igazából az életért folytatott alku, a diszkrét vagy nyílt halálfélelem és minden velejáró, egyéni és közösségi feszültségtűnet is része a halálkultúrájának, hisz nem mással mint kulturálisan közvetített eszközökkel, módokkal, rítusokkal kezelik. A szent és profán ütközése, majd egymásba simulása éppen úgy jelen van az élet utolsó óráinak vívódásaiban, akár az egész életküzdelemben.

Az Istennel való megbékélés néprajzi példái, esetei arról szólnak, hogy mi történik a paraszti lélekben addig a pillanatig, amíg az egyház képviselője az égiek felé közvetíti a békülési szándékot. Ami időben mindig több, mint a pappal eltöltött gyónási idő, és ami néplélektani szempontból igen fontos adategyüttes. Éppen ezért, szerintem, mindegyik egy-egy tükre a halál elfogadásának, a meghalás lélektanának, de méginkább egy nemzeti és vallási közösség halálkultúrájának. Az Istennel való megbékélés és csúcsa, a gyónás, tulajdonképpen lélektani és mentális lezárása a lét egy szakaszának azért, hogy, ahogyan Eliade fogalmaz, „tisztá lappal” kezdődhessen a következő. Úgy gondolom, hogy az Istennel való kibékülés szentdomokosi hagyománya az egyetemes műveltség igen ősi reflexe is.

IRODALOM

Balázs Lajos

1995 Menj ki és lelkem a testből. Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson.
Csíkszereda, Pallas-Akadémia.

Balányi Mária

1990 Márton Áron szülőfaluja és az erdélyi helyzet. In P. Szőke János (szerk.):
Márton Áron. Nyíregyháza, Görög Katolikus Püspöki Hivatal, 11-21.
pp.

Hampe, Johann Critophe

1993 Hiszen meghalni egészen más. Budapest, Református Zsinati Iroda Tanulmányi
Osztálya.

Szabó Dezső

1982 Életeim I-II. Bukarest, Kriterion.